

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.73>

УДК 65.012.8

С. С. Гаранко,

аспірант, Львівський торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-3578-4695>

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ

S. Harapko,

Postgraduate student, Lviv University of Trade and Economics

THE MECHANISM OF FORMATION OF ECONOMIC SECURITY OF THE INSURANCE MARKET AND ITS COMPONENTS

У статті представлено авторський підхід до розкриття сутності та складових механізму забезпечення економічної безпеки страхового ринку. Механізм економічної безпеки страхового ринку трактується як сукупність методів, важелів, форм та інструментів, які спроможні забезпечувати економічну безпеку та ефективність функціонування страхового ринку й максимальний захист інтересів страхувальників з урахуванням ендо- та екзогенних ризиків і загроз. Запропоновані інструменти диференційовані в розрізі правових, адміністративних, економічних. До важелів віднесено письмові застереження, анулювання ліцензій, штрафні санкції, мінімальні вимоги до капіталу, визначення нормативного та фактичного запасу платоспроможності, оподаткування

доходів від страхової діяльності та чистого прибутку, раннє втручання та попередження. Основними формами у механізмі формування безпеки страхового ринку визначено: перестраховування, ліцензування, регулювання та нагляд на основі Sup Tech та Reg Tech, фінансовий моніторинг, інвестування, комплаєнс. До методів гарантування економічної безпеки страхового ринку віднесено: коефіцієнтні, інтегральні, економетричні, рейтингування, кластеризації, соціологічні.

The article presents the author's approach to revealing the essence and components of the mechanism for ensuring the economic security of the insurance market. The mechanism for economic security of the insurance market is interpreted as a set of methods, levers, forms and instruments that are capable of ensuring the economic security and efficiency of the functioning of the insurance market and maximum protection of the interests of policyholders, taking into account endo- and exogenous risks and threats. The proposed instruments are differentiated into legal, administrative, and economic. The levers include written warnings, cancellation of licenses, penalties, minimum capital requirements, determination of regulatory and actual solvency margin, taxation of income from insurance activities and net profit, early intervention and warning. The main forms in the mechanism for forming the security of the insurance market are: reinsurance, licensing, regulation and supervision based on Sup Tech and Reg Tech, financial monitoring, investment, compliance. Methods for guaranteeing the economic security of the insurance market include: coefficient, integral, econometric, rating, clustering, and sociological.

Regulation of insurers' activities is determined not only by types and forms of insurance, but is also based on the definition of business models taking into account 3 criteria: clients/contracts, insurance products, sales channels and communications with clients.

Economic instruments are most closely related to regulatory requirements relating to the composition and structure of regulatory capital, the procedure for forming and using technical reserves, assessing solvency, and types of insurers' business models.

Administrative instruments include requirements and criteria for insurers from the regulator regarding licensing, supervision, and maintaining a unified register of insurers and insurance intermediaries.

Written warnings, license revocation, fines, early intervention, and warnings are levers of preventive influence on the activities of an insurer by the regulator - the NBU.

Ключові слова: *економічна безпека, страховий ринок, механізм забезпечення безпеки, інструменти, важелі, форми.*

Keywords: *economic security, insurance market, security mechanism, tools, levers, forms.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах повномасштабної війни діяльність страхового ринку супроводжується екзистенційними викликами і загрозами, які пов'язані із неспроможністю страховиків нарощувати рівень капіталізації, забезпечувати транспарентність надання страхових послуг й прозорість звітності, гарантувати виплати за воєнними ризиками та втратами. Імплементация страхового ринку України до вимог ЄС вимагає розробки дієвого механізму забезпечення економічної безпеки з врахуванням суб'єктно-об'єктного підходу та чіткої регламентації інструментів, важелів, форм, методів та принципів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених здійснено ґрунтовний огляд особливостей функціонування страхового ринку, обґрунтовано роль та значення безпеки страхового ринку як складової фінансової й економічної безпеки країни, визначено підходи до розробки механізму її забезпечення. Значний внесок у дослідження теоретичних та прикладних аспектів даної проблеми здійснили такі учені: Дзюндзюк В. Б., Карамішев Д. В., Латинін М. А., Соболев Р. Г. [1], Черевко Х. Л. [2], Клапків Ю. М. [3], Копилук О. І., Музичка О. М. [4], Вергун А. М., Мирна О. С. [5], Ревак І. О., Омельчук Л. В. [6], Кобко Р. В. [7] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності та складових механізму забезпечення економічної безпеки страхового ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Страховий ринок України в умовах війни функціонує під впливом новітніх ризиків і загроз, які впливають на його параметри та знижують рівень економічної безпеки. Такі загрози мають ендегенний та екзогенний характер й супроводжуються суттєвим скороченням кількості компаній на ринку, зниженням рівня їх капіталізації, показників проникнення та щільності страхування. Діяльність компаній на страховому ринку перебуває під впливом трансформаційних змін у сфері регулювання і контролю, моніторингу та оцінювання ризиків, рівня капіталізації й платоспроможності, що зумовлює необхідність удосконалення і впровадження механізму формування економічної безпеки.

Огляд наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених дозволяє констатувати відсутність одностайного підходу до розкриття його суті, складових, значення й основних засад формування.

При цьому варто зазначити, що вітчизняні учені В. Б. Дзюндзюк, Д. В. Карамішева, М. А. Латиніна, Р. Г. Соболев акцентують, що на безпеку ринку та страхувальників в сучасних умовах суттєвий вплив мають гібридні загрози й вважають, що механізм регулювання страхового ринку виступає провідним чинником підвищення національної фінансової безпеки України в умовах гібридних загроз, а процес регулювання – це невід'ємна частина формування основи ринку, а також фінансової безпеки страхувальників [1, с. 94].

Згідно досліджень Х. Л. Черевко організаційно-економічний механізм розвитку страхового ринку потрібно розглядати як систему організаційних, економічних, правових, управлінських і регулюючих дій, способів і процесів, які формують і впливають на порядок здійснення страхової діяльності [2, с. 284]. Такий підхід має системний характер та вимагає більш чіткої конкретизації усіх складових механізму.

Інституційний підхід пропонує Ю. Клапків, який вважає, що в основі фінансового механізму функціонування інституцій страхового ринку є поєднання всіх елементів системи з метою забезпечення стійкого функціонування страхового ринку в цілому, зокрема страхових компаній, брокерів, агентів, регулятора та сталого попиту з боку клієнтів. Саме належне виконання інституціями представленими на страховому ринку взятих на себе зобов'язань перед страхувальниками та державою забезпечує стійкий розвиток страхового ринку та економіки України [3]. Такий підхід не в повній мірі розкриває складові та повноваження визначених автором інституцій у забезпеченні економічної безпеки.

Вітчизняні учені також розглядають механізм безпеки страхового ринку як складову фінансової безпеки країни, який являє собою сукупність форм, методів, важелів та інструментів, нормативно-правового й інформаційного забезпечення, які дозволяють оцінити стан страхового ринку в умовах дії реальних і потенційних ризиків, загроз, небезпек у поточному та стратегічному вимірах [4, с. 347]. Загалом погоджуючись із таким підходом авторів необхідно більш деталізовано розглянути складові механізму в умовах динамічних змін ринку, нормативно-правової бази, класів страхування та принципів IAIS.

На думку А. М. Вергун та О. С. Мирної формування механізму управління фінансовою безпекою ґрунтується на визначенні принципів, методів та інструментів досягнення кінцевої цілі діяльності підприємства — забезпечення фінансової безпеки у довгостроковій перспективі як основи його стійкого розвитку [5, с. 162]. Даний підхід авторів не у повній мірі розкриває усі складові механізму, однак акцентує на його довгостроковій спрямованості та стійкості.

Подібний підхід спостерігається у дослідженнях І. О. Ревак, Л. В. Омельчук, які структурують механізм управління як відповідні методи і важелі, економічне, управлінське, організаційне та інформаційне забезпечення, дія якого спрямована на досягнення обраної мети —

гарантування ефективного функціонування системи управління економічною безпекою страхової компанії. Важливою є теза авторів, що в основу механізму покладено вихідні положення або принципи, дотримання яких забезпечуватиме цілісність, самоорганізацію та розвиток системи управління економічною безпекою страхової компанії [6, с. 129].

Як послідовність дій та етапність управління економічною безпекою ринку страхових послуг представляє механізм Р. В. Кобко. Учений виокремлює у складі механізму наступні послідовні етапи: виявлення потенційних загроз, попередження негативного впливу загроз, виявлення внутрішніх і зовнішніх факторів ризику, прийняття управлінських рішень, зменшення факторів ризику [7, с. 158].

Згідно досліджень OECD при формуванні механізму економічної безпеки ринку страхування необхідно досліджувати стан та збалансованість страхових портфелів, що підтверджує тезу про те, що дієвим механізмом забезпечення економічної безпеки ринку страхових послуг може бути формування збалансованих портфелів у страхових компаніях, тобто можливостей забезпечення фінансової стійкості в умовах постійної зміни впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [8].

Механізм економічної безпеки страхового ринку – це сукупність методів, важелів, форм та інструментів, які спроможні забезпечувати економічну безпеку і ефективність функціонування страхового ринку й максимальний захист інтересів страхувальників з врахуванням ендо- та екзогенних ризиків і загроз (рис. 1).

Основні інструменти забезпечення економічної безпеки страхового ринку доцільно розглядати диференційовано з поділом на правові, адміністративні, економічні.

В рамках правових інструментів виокремлюємо Директиви та стандарти ЄС, Закони України, положення, постанови НБУ, міжнародні угоди.

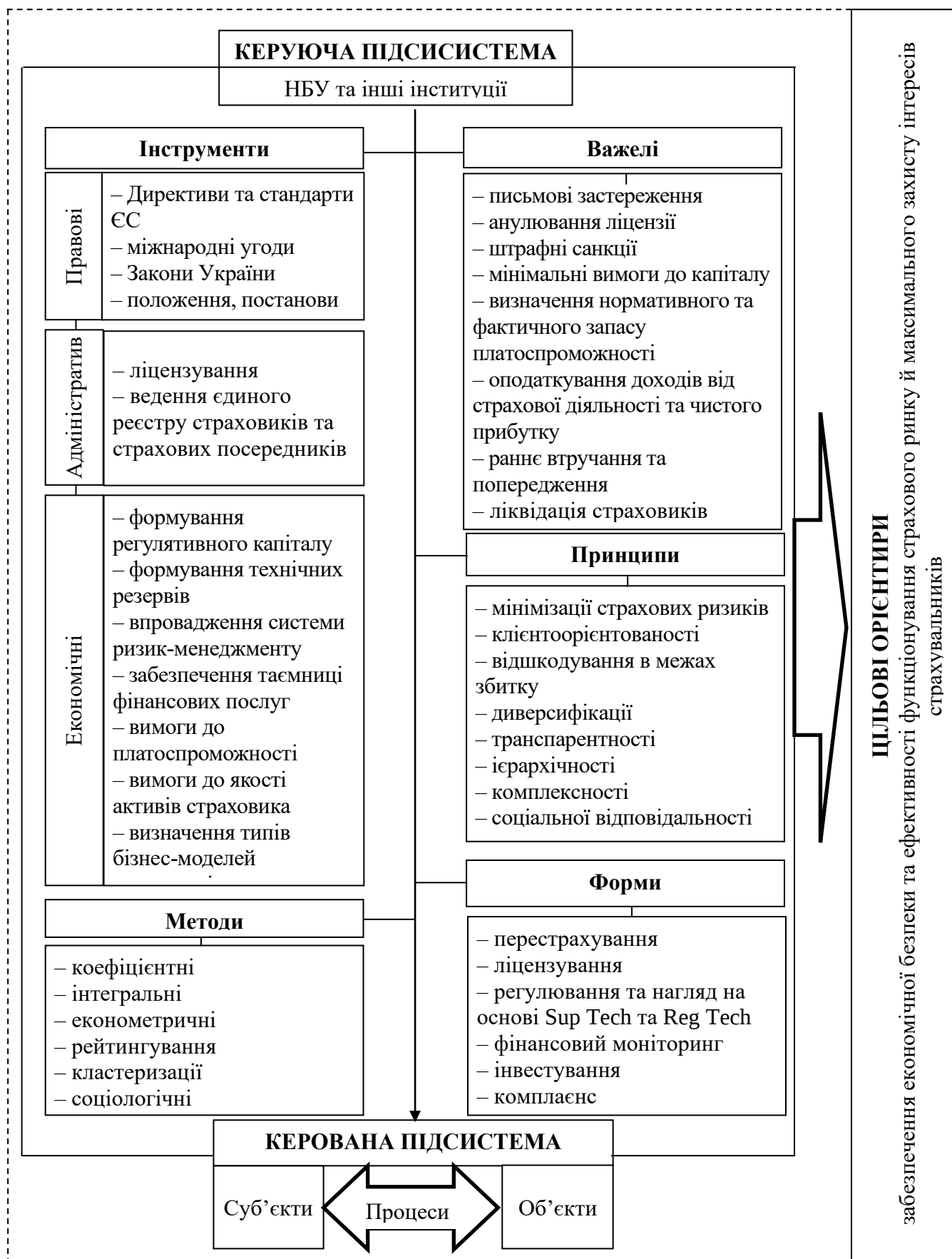

Рис. 1. Механізм забезпечення економічної безпеки страхового ринку

Джерело: розроблено автором

Імплементація вітчизняного законодавства до вимог ЄС повинна здійснюватися з врахуванням основних положень відповідних документів:

- Directive 73/239/EEC Перша Директива Ради “Про узгодження законів, правил і адміністративних положень щодо заснування та ведення страхового бізнесу, відмінного від страхування життя”;
- Directive 90/619/EEC Директива Ради “Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, які стосуються прямого страхування життя”;
- Directive 90/618/EEC “Щодо страхування відповідальності власників транспортних засобів”;
- Directive 2002/12/EEC “Про вимогу щодо платоспроможності для компаній зі страхування життя (замінена Директивою Європи 2002/83/EC);
- Directive 2002/13/EC запровадила зміни до Директиви 73/239/EEC у частині визначення маржі платоспроможності для страховиків, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя;
- Directive 2009/103/EC “Motor Directive”;
- Directive 2009/138/EC Директива Solvency II;
- Directive 2016/97/EC “Про розповсюдження страхових послуг” (нова редакція) та інші.

До правових інструментів належать Закони України, положення та постанови, основні з яких наступні: Закон України “Про страхування” від 18.11.2021р. № 1909-IX; Положення про застосування Національним банком України заходів впливу у сфері державного регулювання діяльності на ринках небанківських фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 01.02.2021р. № 12; Положення про ліцензування та реєстрацію надавачів фінансових послуг та умови провадження ними діяльності з надання фінансових послуг, затверджене постановою Правління НБУ від 24.12.2021р. № 153; Положення про забезпечення здійснення повноважень та виконання функцій з державного регулювання та нагляду у сфері ринків фінансових послуг з питань ліцензування та реєстрації,

затверджене постановою Правління НБУ від 25.06.2020р. № 83; Положення про таємницю страхування, затверджене постановою Правління НБУ від 19.12.2023р. № 166; Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2023р.; Положення про обов'язкові критерії і нормативи достатності капіталу та платоспроможності, ліквідності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 07.06. 2018р. № 850; Положення про порядок формування страховиками технічних резервів, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2023р. № 203; Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика, затверджене постановою Правління НБУ від 29.12.2023р. № 201.

До адміністративних інструментів належать вимоги і критерії до страховиків з боку регулятора щодо ліцензування, нагляду, ведення єдиного реєстру страховиків та страхових посередників.

Економічні інструменти в найбільшій мірі пов'язані із регуляторними вимогами, які стосуються складу та структури регулятивного капіталу, порядку формування й використання технічних резервів, оцінки платоспроможності та типів бізнес-моделей страховиків.

Регулятивний капітал страховика згідно Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика складається із капіталу I, II та III рівнів [9].

До складових регулятивного капіталу першого рівня включається: фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, представлений простими акціями, за вирахуванням викуплених власних простих акцій; емісійні різниці (емісійний дохід) за простими акціями; нерозподілений прибуток минулих років після вирахування дивідендів, які мають бути виплачені; резерви та фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку; непокритий збиток минулих років та інші [9].

Основними складовими регулятивного капіталу II рівня визначено: фактично сплачений зареєстрований статутний капітал, представлений привілейованими акціями, за вирахуванням викуплених власних привілейованих акцій; емісійні різниці (емісійний дохід) за привілейованими акціями; субординований борг, за яким строк його залучення становить не менше 10 років, водночас термін до початку погашення становить не менше п'яти років; прибуток (збиток) звітного та поточного року [9].

До складових регулятивного капіталу III рівня віднесено: субординований борг, за яким строк його залучення становить не менше п'яти років та отримано дозвіл Національного банку на врахування залучених коштів на умовах субординованого боргу до регулятивного капіталу страховика; інші складові регулятивного капіталу третього рівня, що не були включені до регулятивного капіталу першого та другого рівнів [9].

Технічні резерви – це показник, який виражає грошову оцінку обов'язків страховика за страховими зобов'язаннями і одночасно – сума коштів, що є гарантією виконання зобов'язань перед страхувальниками з врахуванням обсягів та ризиків страхового портфеля. Вони відображають загальний обсяг відповідальності страховика за діючими договорами страхування та достатність коштів для виплат страхових відшкодувань. Законодавством України передбачено формування таких технічних резервів: резерв незароблених премій, резерв збитків. В свою чергу резерв збитків поділяється на резерв заявлених, але не виплачених збитків (RBNS); резерв збитків, які виникли, але не заявлені (IBNR).

Регулювання діяльності страховиків обумовлюється не лише видами та формами страхування, але й ґрунтується на визначенні бізнес-моделей з врахуванням трьох критеріальних ознак: клієнти/договори, страхові продукти, канали збуту та комунікацій з клієнтами (рис. 2).

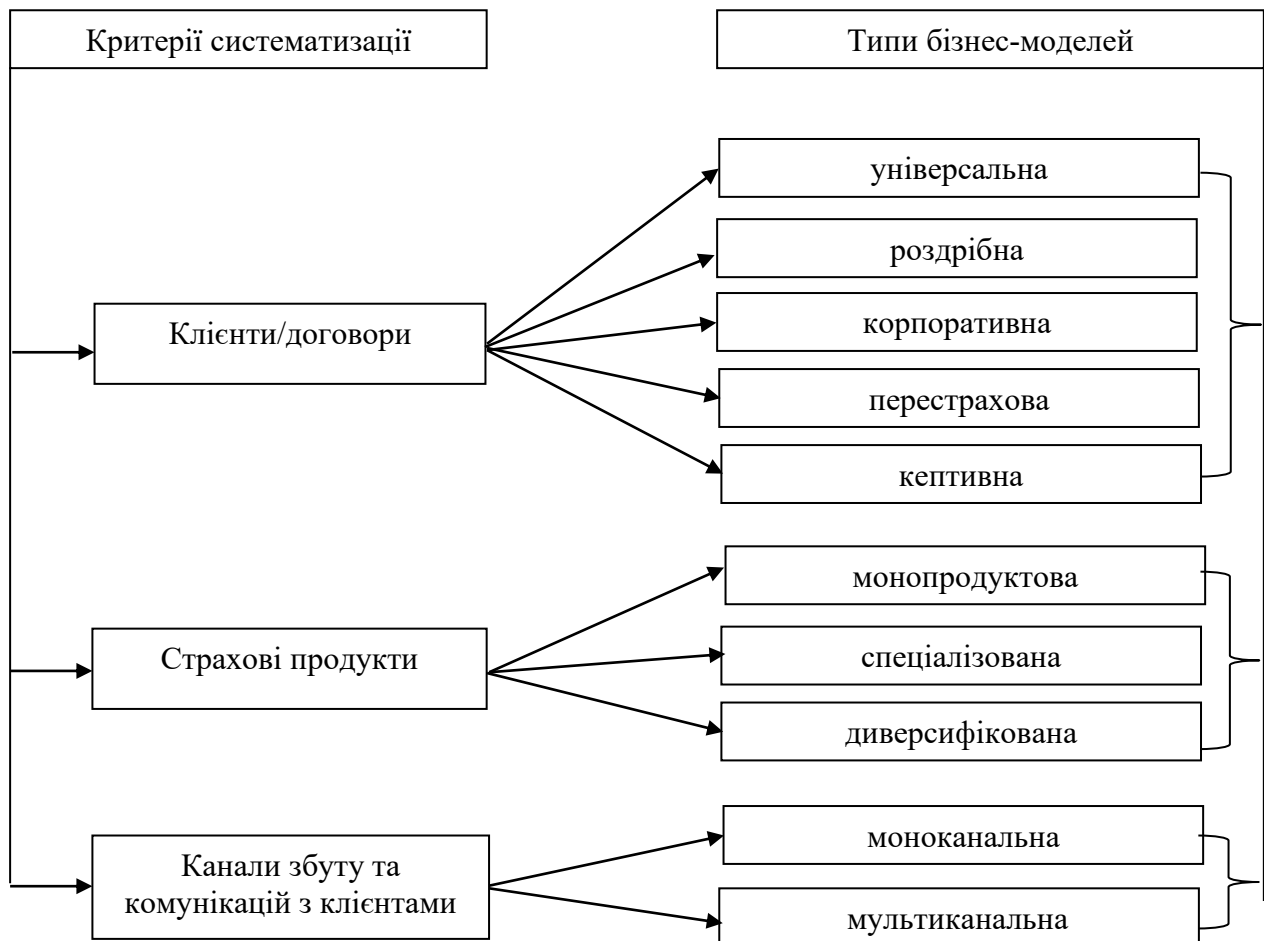

Рис. 2. Критерії систематизації та типи бізнес-моделей страхових компаній

Джерело: розроблено автором

Основними важелями у забезпеченні економічної безпеки страхового ринку вважаємо письмові застереження, анулювання ліцензій, штрафні санкції, мінімальні вимоги до капіталу, визначення нормативного та фактичного запасу платоспроможності, оподаткування доходів від страхової діяльності та чистого прибутку, раннє втручання і попередження та інші.

Письмові застереження, анулювання ліцензій, штрафні санкції, раннє втручання та попередження є важелями превентивного впливу на діяльність страховика з боку регулятора – НБУ.

Зокрема, Закон України “Про страхування” регламентує мінімальні вимоги до капіталу страховика у розмірі 30 млн грн для компаній ризикового страхування та 48 млн грн для тих, які займаються виключно страхуванням життя [10].

Бюджетний Кодекс України регламентує особливості оподаткування доходів страховика від страхової діяльності у розмірі 3% та чистого прибутку – 18% [11].

Варто зазначити, що чисті активи страховика визначаються як активи зменшені на нематеріальні активи та зобов'язання.

В механізмі забезпечення економічної безпеки страхового ринку важливе значення мають принципи, до яких нами віднесено: ієрархічність, комплексність, мінімізацію страхових ризиків, клієнтоорієнтованість, відшкодування в межах збитку, диверсифікацію, транспарентність, соціальну відповідальність, сталий, стійкий розвиток тощо.

Основними формами у механізмі формування безпеки страхового ринку є: перестрахування, ліцензування, регулювання та нагляд на основі Sup Tech та Reg Tech, фінансовий моніторинг, інвестування, комплаєнс.

У механізмі важливе місце займають методи гарантування економічної безпеки страхового ринку, до яких віднесено: коефіцієнтні, інтегральні, економетричні, рейтингування, кластеризації, соціологічні.

Запропонований механізм забезпечення економічної безпеки страхового ринку дозволяє гарантувати сталий розвиток ринку, максимальний захист інтересів страхувальників та безпечне функціонування усіх його суб'єктів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. В статті представлено авторське трактування сутності механізму формування економічної безпеки страхового ринку, який визначено як сукупність методів, важелів, форм та інструментів, які спроможні забезпечувати економічну безпеку і ефективність функціонування страхового ринку й максимальний захист інтересів страхувальників з врахуванням ендо- та екзогенних ризиків і загроз. Розглянуто інструменти, які диференційовані в розрізі правових, адміністративних, економічних. До важелів віднесено письмові застереження, анулювання ліцензій, штрафні санкції, мінімальні вимоги до капіталу, визначення нормативного та фактичного запасу платоспроможності, оподаткування доходів від страхової діяльності та

чистого прибутку, раннє втручання і попередження. Запропоновано такі форми гарантування безпеки страхового ринку: перестраховування, ліцензування, регулювання й нагляд на основі Sup Tech та Reg Tech, фінансовий моніторинг, інвестування, комплаєнс.

Подальші дослідження в даному напрямі повинні стосуватися розробки методичного інструментарію оцінювання економічної безпеки страхового ринку України з визначенням інтегрального рівня безпеки та рейтингування страхових компаній за даним критерієм.

Література

1. Дзюндзюк В. Б., Карамішев Д. В., Латинін М. А., Соболев Р. Г. Регулювання страхового ринку як чинник підвищення національної фінансової безпеки України в умовах гібридних загроз. *Державне будівництво*. 2024. № 1(35). С. 86-97.

2. Черевко Х. Л. Нормативно-правове регулювання в організаційно-економічному механізмі забезпечення розвитку страхового ринку України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.9. С. 283-289.

3. Клапків Ю. Фінансовий механізм функціонування інституцій страхового ринку України. Соціально-економічні аспекти стійкого розвитку економіки України : монографія : Умань: Сочінський М. М., 2016. С. 172-175.

4. Копилук О. І., Музичка О. М., Гап'як С. С. Механізм забезпечення безпеки страхового ринку України. *Бізнес Інформ*. 2022. №1. С. 345-350.

5. Вергун А. М., Мирна О. С. Економічна сутність механізму фінансової безпеки страхових компаній. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука"*. Серія: "Економічні науки". 2019. № 11(31). С. 158-162.

6. Ревак І. О., Омельчук Л. В. Структура та функціональне призначення механізму управління економічною безпекою страхових компаній. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 128-137.

7. Кобко Р. В. Управління економічною безпекою ринку страхових послуг України: теоретичні аспекти та практичні рекомендації. *Бізнес Інформ*. 2021. № 8. С. 156-162.

8. Technology and innovation in the insurance sector. OECD. 2017. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/technology-and-innovation-in-the-insurance-sector_ddf9df41-en. (дата звернення: 16.12.2024).

9. Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика : затв. постановою Правління НБУ від 29.12.2023 р. № 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text> (дата звернення: 15.12.2024).

10. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № № 1909-IX (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#top> (дата звернення: 16.12.2024).

11. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 16.12.2024).

References

1. Dziundziuk, V.B. Karamyshev, D.V. Latynin, M.A. and Sobol', R.H. (2024), "Regulation of the insurance market as a factor in increasing the national financial security of Ukraine in the context of hybrid threats", *Derzhavne budivnytstvo*, vol. 1(35), pp. 86-97.

2. Cherevko, Kh.L. (2011), "Regulatory and legal regulation in the organizational and economic mechanism for ensuring the development of the insurance market of Ukraine", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 21.9, pp. 283-289.

3. Klapkiv, Yu. (2016), *Finansovyy mekhanizm funktsionuvannia instytutstij strakhovoho rynku Ukrainy. Sotsial'no-ekonomichni aspekty stijkoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [Financial mechanism of functioning of institutions of the

insurance market of Ukraine. Socio-economic aspects of sustainable development of the economy of Ukraine], Sochins'kyj M.M., Uman', Ukraine.

4. Kopyliuk, O.I. Muzychka, O.M. and Hap'iak, S.S. (2022), "Mechanism for ensuring the security of the insurance market of Ukraine", *Biznes Inform*, vol. 1, pp. 345-350.

5. Verhun, A.M. and Myrna, O.S. (2019), "The economic essence of the financial security mechanism of insurance companies", *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal "Internauka"*, Seriia: "Ekonomichni nauky", vol. 11 (31), pp. 158-162.

6. Revak, I.O. and Omel'chuk, L.V. (2017), "Structure and functional purpose of the mechanism for managing the economic security of insurance companies", *Naukovyj visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 1, pp. 128-137.

7. Kobko, R.V. (2021), "Managing the economic security of the insurance services market of Ukraine: theoretical aspects and practical recommendations", *Biznes Inform*, vol. 8. pp. 156-162.

8. OECD (2017), "Technology and innovation in the insurance sector", available at: https://www.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/technology-and-innovation-in-the-insurance-sector_ddf9df41-en (Accessed 16 December 2024).

9. National Bank of Ukraine (2023), "Regulations on establishing requirements for ensuring the solvency and investment activities of an insurer", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0201500-23#Text> (Accessed 15 December 2024).

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "About insurance", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#top> (Accessed 16 December 2024).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Budget Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (Accessed 16 December 2024).

Стаття надійшла до редакції 20.12.2024 р.